

Hivatkozott irodalom:

KISS LAJOS 1988. Földrajzi nevek etimológiai szótára, I-II. kötet. Budapest.

LEHOCZKY TIVADAR 1881-82. Bereg vármegye monographiája, I-III. kötet. Ungvár.

LŐRINCZE LAJOS 1947. Földrajzineveink élete.

PESTY FRIGYES kéziratos helynévgyűjteménye. Bereg megye (mikrofilm), OSZK Kézirattár.

SZABÓ T. ATTILA 1988. Személynevek helyneveinkben. Nyelv és település. Budapest, Európa Kiadó.

SEBESTYÉN ZSOLT

A SZLOVÁKIAI PÁRKÁNY (ŠTÚROVO) JELENKORI UTCANEVEINEK BEMUTATÁSA

A 13 500 lelket számláló kisváros a Duna bal partján, a Garam torkolata közelében, Esztergommal szemben keletkezett, s már a kőkorszakban is lakott település volt (*Kakath*). A mai Párkány területén az írásos emlékek szerint már 1304-ben vár állott, melyet a törökök hídjával és templomával egyetemben elpusztítottak. Helyén a törökök a várost Esztergommal összekötő Duna-híd erődítményét építették ki és *Dzsigerdelem Parkany*-nak nevezték el - erről kapta a város mai nevét. 1589-ben a törökök vezették be a heti vásárokat. Az évszázados hagyományt a párkányi Simon-Júda vásár máig őrzi.

Az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása radikális változásokat idézett elő Párkány életében is. Párkány a Csehszlovák Köztársaság részévé vált, és határváros lett. 1919 tavaszán a városra és környékére is kiterjedtek a Magyar Vörös Hadsereg és a csehszlovák légiók harcai. Az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt Párkány járási székhely lett. 1938. november 6-án – az első bécsi döntés értelmében – Párkány ismét visszakerült Magyarországhoz. Az 1946-os párizsi békeszerződés azonban felújította és szentesítette Csehszlovákia München előtti határait, így Párkány ismét a Csehszlovák Köztársasághoz került. 1948. június 26-án a Belügyi Megbízotti Testület döntése alapján a város nevét megváltoztatták: *Párkány* (*Parkan*) helyett *Štúrovo* lett.

Az ismert 1989-es csehszlovákiai rendszerváltással és az önkormányzatiság megjelenésével számos új lehetőséget kaptak kézbe a helyi közösségek. Így több helyen is kezdeményezték az egykori helységnevek és utcanévek megváltoztatását vagy inkább a régiek visszaállítását, s ez a helyi közösségek identitásának rekonstruálási kísérleteként értelmezhető leginkább.

A város történelmi nevének visszaállítása megannyi próbálkozás ellenére kudarcba fulladt, azonban az utcanévek megváltoztatásával kapcsolatos kezdeményezések szabad utat kaptak. Ezt bizonyítja a „magyaros” tulajdonnévi előtaggal

rendelkező utcanevek 56%-os aránya is. A magyar történelem, közélet számos alakja „kölcsonozte“ nevét Párkány közterületeinek jelöléséhez. Érdekességként figyelhető meg ennek ellenpéldája: a vasúti pályaudvar és környéke utcamegnevezéseinél. Ebben a városrészben ugyanis nagy számban élnek szlovák, az ország északi és keleti tájairól származó családok. Itt a szlovák irodalmi és politikai élet nagyjai szerepelnek az új megnevezésekben: *Sládkovič utca*, *Janko Král' utca*, *Dubček utca*.

A magyar helynévanyagról elmondható, hogy sokkal változatosabb, pontosabb – a fordítónak köszönhetően –, mint szlovák változata. Gondolok itt a közterületek paramétereire utaló utótagok feltüntetésére, alkalmazására, mennyiségére, holott(!) a szlovák utcanevek hivatalos megnevezésként használatosak, míg magyar megfelelőik csak informatív jellegűek – helyi használatra.

A vizsgálandó korpusz teljességére törekedtem, ezért a Városi Hivatal által regisztrált utcaneveken kívül a város szlovák, ill. magyar nyelvű térképét is tanulmányoztam, s további adatokkal bővítettem azt. Párkány utcanevei tehát a következők – összesen 79:

1. Adyho - <i>Ady utca</i>	28. Na výhliadke - <i>Kilátó utca</i>
2. Agátová - <i>Akácfa utca</i>	29. Námestie pri štadióne - <i>Sportpálya tér</i>
3. Artézská - <i>Artézi utca</i>	30. Námestie slobody - <i>Szabadság tér</i>
4. Balassiho - <i>Balassi utca</i>	31. Námestie Sv. Imricha - <i>Szent Imre tér</i>
5. Bartókova - <i>Bartók utca</i>	32. Nánanská cesta - <i>Nánai út</i>
6. Bocskaiho rad - <i>Bocskai sor</i>	33. Nárcisová - <i>Nárcisz utca</i>
7. Dolná - <i>Alsó utca</i>	34. Nová - <i>Új utca</i>
8. Družstevný rad - <i>Szövetkezeti sor</i>	35. Novocintorínska - <i>Újtemető utca</i>
9. Dubčekova - <i>Dubček utca</i>	36. Obidská cesta - <i>Ebedi út</i>
10. Dunajská - <i>Duna utca</i>	37. Orechová - <i>Diófa utca</i>
11. Gaštanová - <i>Gesztenyefa utca</i>	38. Orgovánová - <i>Orgona utca</i>
12. Hasičská - <i>Tűzoltó utca</i>	39. Ostrihomská - <i>Esztergomi út</i>
13. Hlavná - <i>Fő utca</i>	40. Petőfiho - <i>Petőfi utca</i>
14. Janka Král'a - <i>Janko Král' utca</i>	41. Pri cintoríne - <i>Temető köz</i>
15. Jána Husa - <i>Husz János utca</i>	42. Pri colnici - <i>Vámház köz</i>
16. Jesenského - <i>Jesenský utca</i>	43. Pri garáži - <i>Garázs köz</i>
17. Kamenická cesta - <i>Kövesdi út</i>	44. Pri majeri - <i>Major köz</i>
18. Kasárenská - <i>Laktanya utca</i>	45. Pri starej pošte - <i>Régiposta köz</i>
19. Komenského - <i>Comenius utca</i>	46. Pri Vadaši - <i>Vadas sor</i>
20. Kossuthova - <i>Kossuth utca</i>	47. Pri záhradkách - <i>Kertaljai út</i>
21. Kostolná - <i>Templom köz</i>	48. Promenáda pri Kakathe - <i>Kakath sétány</i>
22. Krátka - <i>Rövid utca</i>	49. Promenáda pri zálive - <i>Öböl sétány</i>
23. Kutyaszorító - <i>Kutyaszorító köz</i>	50. Ružová - <i>Rózsa utca</i>
24. Lipová - <i>Hársfa utca</i>	
25. Mateja Bela - <i>Bél Mátyás utca</i>	
26. Mierova - <i>Béke utca</i>	
27. Na Boží kopec - <i>Istenhegyi út</i>	

51. Sídlisto Dunaj I. - Duna I. lakótelep	65. Tehliarska cesta - Téglagyári út
52. Sídlisto Dunaj II. - Duna II. lakótelep	66. Továrenská cesta - Gyártelepi út
53. Sídlisto SNP - SZNF lakótelep	67. Trhovnícka - Vásártér köz
54. Sídlisto Terasy I. - Terasy I. lakótelep	68. Ul. F. Rákócziho - <i>Rákóczi Ferenc</i> utca
55. Sídlisto Terasy II. - Terasy II. lakótelep	69. Ul. Jozefa Bema - <i>Bem József</i> utca
56. Sládkovičova - <i>Sládkovič</i> utca	70. Ul. M. Zrínskeho - <i>Zrínyi Miklós</i> utca
57. Smetanova - <i>Smetana</i> utca	71. Ul. Sv. Štefana - <i>Szent István</i> utca
58. Sobieskeho - <i>Sobieski</i> utca	72. Ul. kozmonautov - Űrhajós utca
59. Spojovacia cesta - Összekötő út	73. Úzka - Keskeny köz
60. Staničná - Állomás köz	74. Vajanského - <i>Vajanský</i> utca
61. Svätoplukova - <i>Szvatopluk</i> utca	75. Vörösmartyho - <i>Vörösmarty</i> utca
62. Széchenyiho - <i>Széchenyi</i> utca	76. Zadná - Hátsó utca
63. Športová - Sport utca	77. Záhradnícka - Kertész utca
64. Štefánikova - <i>Štefánik</i> utca	78. Železničný rad - Vasúti sor
	79. Želiarsky svah - Bérespart

A belterületi nevek elő- és utótagjait a szófaj, szóalak és jelentés szempontjából vizsgáltam.

A/ Előtagok vizsgálata

1. szófaji és morfológiai szempontból

a/ tulajdonnévi előtag (31)

egyelemű tulajdonnévi előtag (mind egyszerű 20): *Ady, Balassi, Bartók, Bocskai, Dubček, Duna, Jesenský, Comenius, Kossuth, Petőfi, Vadas, Kakath, Sládkovič, Smetana, Sobieski, Szvatopluk, Széchenyi, Štefánik, Vajanský, Vörösmarty*;

többelelemű tulajdonnévi előtag (8): *Janko Král', Husz János, Bél Mátyás, Szent Imre, Rákóczi Ferenc, Bem József, Zrínyi Miklós, Szent István*;

tulajdonnév és szám kombinációja (2): *Duna I., Duna II.*;

mozaikszó (1): *SZNF (Szlovák Nemzeti Felkelés)*.

b/ köznévi előtag (29)

egyszerű (15): *Templom, Béke, Kilátó, Szabadság, Nárcisz, Orgona, Temető, Major, Öböl, Rózsa, Állomás, Sport, Kertész, Béres-, Garázs*;

összetett (12): *Akácfa, Gesztenyefa, Tűzoltó, Laktanya, Hársfa, Sportpálya, Újtemető, Diófa, Vámház, Vásártér, Űrhajós, Régiposta*;

köznév és szám (2): *Terasy I. (lakótelep), Terasy II.*;

c/ melléknévi előtag (19)

egyszerű (13): *Artézi, Alsó, Szövetkezeti, Fő, Kövesdi, Rövid, Nánai, Új, Ebedi, Esztergomi, Összekötő, Keskeny, Hátsó*;

összetett (6): *Istenhegyi, Kertaljai, Téglagyári, Gyártelepi, Vasúti, Kutya-szorító*; (főleg -i képzős formában fordulnak elő)

2. jelentéstani szempontból (HAJDÚ 1975.16):

- a/ Személynévi eredetű
- b/ Földrajzi eredetű
- c/ Az emberrel közvetlen kapcsolatot jelentő
- d/ Az embert körülvevő természeti környezetet idéző elnevezések.

a/ Személynévből alakult utcanévek (25): *Ady u., Balassi u., Bartók u., Bocskai sor, Dubček u., Janko Král' u., Husz János u., Jesenský u., Comenius u., Kossuth u., Bél Mátyás u., Szent Imre tér, Petőfi u., Sládkovič u., Smetana u., Sobieski u., Szvatopluk u., Széchenyi u., Štefánik u., Rákóczi Ferenc u., Bem József u., Zrínyi Miklós u., Szent István u., Vajanský u., Vörösmarty u.*;

Magyar személyiségről 14 utcát (56,0%), szlovák és más származású személyiségről 11 utcát neveztek el (7 és 4 arányban - 28,0% és 16,0%). A tudatos, identitáshű névválasztás és a magyar lakosság számára a közötti összefüggés itt is jól látható (a legutóbbi, 1991-es népszámlálás adatai szerint 72,8%).

b/ Földrajzi eredetű utcanévek (9):

Helységnévből alakult utcanévek (6): *Kövesdi út (Garamkövesd - Kamenica nad Hronom), Nánai út (Nána - Nána), Ebedi út (Ebed - Obid), Esztergomi út (Esztergom - Mo.).* Előtagjuk a pontos irányra (a szomszédos települések felé), ill. a város régmúltjára utal, pl. *Kakath sétány, Istenhegyi út.*

Folyóról, forrásról 2 utcát neveztek el: *Duna utca, Vadas sor.*

Földrajzi köznevet csupán 1 utcanév tartalmaz: *Öböl sétány.*

c/ Az emberrel közvetlen kapcsolatot jelentő szavakból alakult utcanévek (24):

Népek, népcsoportok nevét egyetlen utcánk sem viseli. Foglalkozásra, tisztségre utaló megnevezés is csak 4 esetben fordul elő: *Bérespart, Kertész u., Űrhajós u., Tűzoltó u.*

Egyéb cselekvést sugall a *Kutyaszorító köz.*

Elvont fogalmat jelöl 3 utcanév: *Béke, Szabadság, Sport.*

Emberi alkotásról, létesítményről neveztek el 16 utcát: *Szövetkezet, Laktanya, Templom, Kilátó, Sportpálya, Újtemető, Temető, Vámház, Garázs, Major, Régiposta, Állomás, Téglagyár, Gyártelep, Vásártér, Vasút.*

d/ Az embert körülvevő természeti környezet szavaiból alakult utcanévek (18):

A növényvilágból 7 utcánk kapta nevét:

– virágnév: *Nárcisz, Orgona, Rózsa;*

– fa: *Akácfa, Gesztenyefa, Hársfa, Diófa.*

Az utca minőségére, tulajdonságára utaló megnevezések (11): *Fő, Rövid, Új, Összekötő, Keskeny, Hátsó, Kertaljai* (a kertek mögött húzódó útszakasz), *Artézi* (az artézi forrás irányában elhelyezkedő utca),

Terasz I., Terasz II. ((terasa 'terasz', terasz 'teraszok') teraszos elhelyezkedés).

B/ Az utótagok vizsgálata

Az utcanevek utótagját vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a közterületek elnevezései színesek, sokfélék. Utótagként közel 57%-os arányszámmal az *utca* fordul elő leggyakrabban. Gyakoriságát indokolja az, hogy a belterületi földrajzi nevek között az *utca* jelentése a legáltalánosabb (vö. HAJDÚ 1975.9). 56,96%-ban az *utca*, 12,66%-ban a *köz*, 11,39%-ban az *út*, 6,33%-ban a *lakótelep*, 5,06%-ban a *sor*, 3,80%-ban a *tér*, 2,53%-ban a *sétány* és 1,27%-ban a *part* közszó fordul elő.

A szlovák megnevezésekben az *ulica*, *rad*, *cesta*, *námestie*, *promenáda*, *svah* utótagok dominálnak. Mire nincs megfelelő szlovák utótag? Például a magyar *köz* elemre. A szlovák ezt a helyzetet egy előljárósós kapcsolattal oldja meg: *Pri cintoríne (a temető mellett(i)) - Temető köz*, ill. az *ulica* után nyúl *Kostolná ulica - Templom köz*. Az *út* utótagot szintén előljárószo és főnév (ragozott alak) kapcsolatával fejezi ki: *Pri záhradkách - Kertaljai út*.

Köznyelvi használatban a lakótelepek megnevezésének három formája jellemző: az eredeti szlovák, fordítatlan előtag használata az utótag elhagyásával (*A Terasyn lakunk...*), egy helyi tulajdonságot kifejező megnevezés (*Kínai fal*, *Papagáj (lakó)telep*), valamint az előző két módszer ötvözete: *Parkány legelső lakótelepeként él a köztudatban az Öreg szídlisztkő*. - A városi sajtóban a pontos, világos információnyújtás érdekében is sokáig ez az alak vált általánossá.

Hivatkozott irodalom:

HAJDÚ MIHÁLY 1975. Budapest utcaneveinek névtani vizsgálata. Magyar Nyelv-tudományi Társaság, Bp., NytudÉrt. 87. sz.

FRUNYÓ CSILLA

BUDAPESTI KÁVÉHÁZNEVEK FUNKCIONÁLIS-SZEMANTIKAI VIZSGÁLATA A XIX–XX. SZÁZAD FORDULÓJÁTÓL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

A dolgozatban 1899 és az első világháború kitörése közötti időszak neveit vizsgáljuk, amely periódusból több mint 930 nevet gyűjtöttünk össze.¹ Természetesen

¹ A kávéháznevek felhasznált fontosabb forrásai: *Budapesti cím- és lakásjegyzék 1899–1914, 1916*. 12–27. évf. Franklin Társulat, Bp., é. N.; *Budapest Legújabb Zseb-Címkönyv... az 1896/97. évre*. Markovits L. kiadása, Bp., é. n. [1896].; FISCHER ADOLF (szerk.): *A magyarországi szállodák, vendéglők, kávéházak és korcsmák név- és címtára*. Aradi Vendéglősök és Kávésok Ipartársulata, Arad, é. N.; *Magyarországi szállodai, éttermi és kávéházi alkalmazottak naptára 1909*. A Magyarországi szállodai, éttermi és